

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ÇERÇEVESİNDE ÇEVRECİ HAREKET VE GEZİ PARKI OLAYLARI

Doç. Dr. Yavuz BOZKURT*

Uzm. Reha BAYANSAR**

ÖZ

Küreselleşmenin yoğun etkisi sonucu toplumsal hareketler, kendi içerisinde değişimler yaşamış ve 20. yüzyılda başına “yeni” sıfatını alarak yerini, yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır. Ekonomik ve siyasi kaygılardan daha bağımsız bir yapısı olan yeni toplumsal hareketler; daha çok gönüllük esasına dayalı katılımcıların bir araya gelmeleri ile meydana gelmiş, teknolojinin de katkıları ile daha geniş katılıma sahip olan ve etkisi yerel boyuttan çıkarak dünyanın hemen her yerine yayılan bir yapıya dönüşmüştür. 27 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul Taksim’de yer alan Gezi Parkı’nda, bazı ağaçların sökülmesine tepki olarak başlayan ve kısa sürede Türkiye’ye yayılan eylemlerin yeni toplumsal hareketler bağlamında inceleneceği bu çalışmada, toplumsal hareketlerden yeni toplumsal hareketlere geçiş süreci inceledikten sonra Türkiye’de meydana gelen ve sosyal bir hareket çerçevesinde değerlendirebileceğimiz Gezi Parkı Olayları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Hareket, Gezi Parkı Olayları, Toplumsal Hareket, Yeni Toplumsal Hareket

Jel Sınıflandırması: Q38, S34

ENVIRONMENTAL MOVEMENTS AND GEZİ PARKI EVENTS IN THE FRAMEWORK NEW SOCIAL MOVEMENTS

ABSTRACT

Thanks to the strong effect of globalization, social movements have experienced changes within itself, and in the 20th century gave its place to new social movements, by taking the title “new”. New social movements which have a structure independent from economic and political concerns have occurred with the participants who are mostly based on voluntary basis, and turned into a structure which has a broad participation with the contributions of technology and spreads all over the world by getting out of the local area. In this paper, protests, which started as a reaction over uprooting some trees on 27 May 2013 in Gezi Park located in Taksim, İstanbul, and spread to Turkey in a short span of time, are going to be analyzed in the context of the new social movements, and after examining

* Dumlupınar Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, yavuz.bozkurt@dpu.edu.tr

** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, rbayansar@gmail.com

the transition period between social movements and new social movements, Gezi Park Protests which occurred in Turkey and can be evaluated as a social movement are going to be dealt with.

Key Words: *The Environmental Movement, Gezi Parkı Events, Social Movements, New Social Movements*

1. GİRİŞ

Toplumsal hareketlerin çok eski çağlardan beri insanların hayatlarında önemli roller oynadıkları gerçeği karşısında tarihi araştırmalar bu hareketlerin, toplumsal hayatın başlangıcından beri insanların hayatında farklı direniş biçimleri, çatışmalar, başkaldırı ve isyanlar şeklinde hep var olduğunu ve toplumsal hayattan hiçbir zaman da eksik olmadığını göstermektedir. Kimi zaman yönetim biçimine, yöneticilere ve uygulamalarına kimi zaman da bölgesel olarak aniden ortaya çıkan olaylara karşı örgütlü ya da örgütsüz gösterilen tepkilerin, hak arayışlarının hızla yayılması ve bir biçim alması şeklinde tezahür eden toplumsal hareketler zaman zaman görmezden gelinse bile önemini hiç kaybetmemiş ve her geçen zaman dilimi içerisinde önemini artırarak hedefine ulaşması konusunda büyük bir mesafe kat etmiştir.

Toplumun alt kesimindeki insanların yaşadıkları olumsuzluklar karşısında direniş göstermeye başladıkları günden itibaren onların eylemleri küçümsenmiş ve ayaktakımı olarak nitelendirilmelerine sebep olmuştur. Ancak günümüzde özellikle sosyal medyanın etkisiyle hızlı bir şekilde örgütlenebilen halk, elit kesimin dikkatini çekmeyi kolay bir şekilde başarabilmiştir.

Toplumsal hareket kavramını ilk olarak Lorenz Van Stein “siyasal mücadele” bağlamında kullanmıştır. Başlangıçta bu kavram işçi sınıfının öz bilinci ile birlikte iktidarı elde edeceği süreklilik gösteren birleştirici bir süreç anlamını taşıyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren ise toplumsal hareketler, örgütlü proleterlerin yanı sıra, çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan diğer kesimleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir.

Toplumsal hareketlerin, neden ve nasıl ortaya çıktıklarına, gelişim süreçlerine ve tarihsel örneklerine ilişkin çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Farklı direniş ve çatışma örüntülerini ifade eden toplumsal hareketlere yönelik düşünsel çabalar hep var olmuştur. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren modern sosyal bilimlerin gelişimi ile birlikte daha sistematik çözümler yapılmaya başlanmıştır.

Küreselleşen dünyada her şeyin değişime maruz kaldığı gibi toplumsal hareketler de gelişip değişmiştir. Özellikle 1968’den itibaren önüne eklenen “yeni” sıfatıyla telaffuz edilen toplumsal hareketler, toplumsal, yönetsel, yerel ya da ulusal alanda çeşitli değişimlere karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Belirli bir inanç, amaç ve örgütsel çatı altında toplanan toplumsal gruplar, egemen toplumsal ilişkileri ya da kurumları değiştirmek, kaldırmak ve var olan ilişkileri yeniden biçimlendirmek için çalışırlar. Bu hareketler, sorun olarak gördükleri toplumsal olayları, dramatize edilmiş eylemlerle bezeyerek medya ile daha geniş kitlelerin dikkatine sunmaktadırlar.

Bu hareketlerin “yeni” olarak tanımlanması, kronolojikten öte bu hareketlerin sınıf ve çıkar temelli hareketlerden ayrılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. “Yeni” kavramı aynı zamanda bu hareketlerin toplumdaki yeni siyasi ve sosyal ilişkilere örnek oluşturmasını da ifade etmektedir. Nitekim 1980’li yıllarla birlikte yok olma eğilimi gösteren sınıf temelli hareketler, yerini temellerini 1968 olaylarının ve öğrenci hareketlerinin oluşturduğu, 1970’lerde ise iyice kendini hissettirmeye başlayan yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır.

Toplumsal hareketler politik iktidar ve ekonomik yapılarla ya da gelir dağılımı ile ilgiliyken; yeni toplumsal hareketler ise sınıf kavramı etrafında değil başka tür kimlikler etrafında örgütlenmektedir. Dolayısıyla bu hareketler, politik iktidarla ya da ekonomik yapılanmayla değil kültürel değişimle ve gündelik hayatın değerlerinin dönüştürülmesiyle ilgilidir. Buna göre yeni toplumsal hareketlerin tepki gösterdikleri konu; belirli bir sosyal grubun çıkarının ötesinde, ahlakiyat ilkesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde yeni toplumsal hareketlerin ve toplumsal hareketten yeni toplumsal harekete geçiş sürecinde yaşanan siyasi, toplumsal ve kültürel formasyonların neler olduğu aynı zamanda da yeni toplumsal hareketler içerisinde çevreciliğin rolü tartışılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada genelde toplumsal hareketten yeni toplumsal harekete geçiş sürecinin dinamikleri incelenirken özelde ise Gezi Parkı’nda yaşanan olayların yeni toplumsal olaylar çerçevesinde değerlendirilebilirliği ve bu olayların çevreci hareketler içerisindeki yeri sorgulanmaya çalışılmaktadır.

2. TOPLUMSAL HAREKETLER: TANIM VE KAVRAMSAL ANALİZ

Avrupa’da toplumsal hareketlere yol açacak olan sosyal değişimler, 15. yüzyıl da başlamıştır. Avrupa’nın Asya ile bağlantısının kesilmesinin ardından gelen Amerika’nın keşfi, tüm dünyada ki çehreyi değiştirmiştir. Yaşanan savaşlar sonucunda orduya ve paraya duyulan ihtiyaç Avrupa devlet sistemini şekillenmiş ve merkezi, farklılaşmış, özerk ve bürokratik devlet tipinin oluşmasına neden olmuştur. Büyük bir çeşitlilik sergileyen ancak iç bağlantıları da giderek güçlenen bu Avrupa, 1492’den itibaren dünyanın şaşkın bakışları altında eşi görülmedik bir sanayileşme, kentleşme, proleterleşme ve nüfus artışı patlaması yaşamıştır (Selvin, 2014: 5).

Toplumsal hareketler ilk kez sosyal hareket deyimi ile Batı Avrupa’da 19. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmış olup ilk sistemli tartışmalar toplumsal hareketi proletaryanın sınıf savaşımı ile açıklamıştır. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde sosyal hareketler 19. yüzyılın sonuna doğru işçi hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bottomore, 1987: 23). Binlerce yıldan beri dünyanın değişik bölgelerinde farklı biçimlerde halk ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Ancak, çeşitli çıkar gruplarından oluşan geniş kapsamlı örgütlerin geliştirdiği toplumsal hareketler 18. yüzyılın sonlarında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkmıştır (Tilly, 2004: 16).

Toplumsal hareket kavramını ise ilk olarak Lorenz Van Stein siyasal mücadele bağlamında kullanmıştır. Başlangıçta bu kavram işçi sınıfının öz bilinci ile birlikte iktidarı elde edeceği süreklilik gösteren birleştirici bir süreç anlamını taşıyordu. Van Stein ile aynı dönemde Marx ve Engels de komünist manifestoda bu anlamı benimsemiştir. 1848 yılında politik analizciler, çoğul olarak toplumsal hareketlerden bahsetmeye başlamışlardır. On dokuzuncu yüzyıl sonundan itibaren ise toplumsal hareketler, örgütlü proleterlerin yanı sıra, çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan diğer kesimleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir (Yaylacı, 2012: 36). İnsanoğlu, topluluklar halinde yaşamaya başlamasından itibaren birçok sorunlarla karşılaşmış, farklı gereksinimler edinmiş ve bu ihtiyaçlarını bazen dile getirmiş bazen de eylemlerle ifade etme yoluna gitmiştir.

İlkçağ ve Ortaçağ'da köle ayaklanmaları, sosyal bölünmeler ve inanç ayrılıklarından doğan ayrışmalar, çeşitli köylü devrimci ayaklanmaları, Robin Hood benzeri kırsal, gizli toplumların haydutları ve endüstri öncesi kalabalıkların başkaldırıları toplumsal hareketlere örnek teşkil etmektedir. Fakat tarihçiler bu döneme ilişkin bilgi eksikliğinden dolayı bu olayları daha çok anlatı türünde, beşeri hikâyeler olarak ele almaktadır. Bu yüzden toplumsal hareketler Batı dünyasında 18. yüzyılda gelişmiş ve incelemeye değer bulunmuştur (Selvin, 2014: 4).

On sekizinci yüzyılda, emeğin ve sermayenin, kapitalist dünya ekonomisinin bir hayli genişlemiş sınırları boyunca örgütlenmesinden yeni bir hegomonik düzenin ortaya çıkışına dek pek çok etmen yoluyla modern dünyayı şekillendiren kuvvet, yalnızca Avrupa sermayesi ve devletleri değil aynı zamanda direniş eylemleridir. Genellikle Fransız, İngiliz ve Amerikan devrimleriyle imlenen bu dönem “Devrimler Çağı” olarak bilinir. Bu devrimlerle özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi arayışların doğuşu beklenmektedir. Yine bu dönemlere özgü binyılcı ayaklanmalar, köle devrimleri, köle isyanları, yerli topluluklar tarafından başlatılmış savaşlar, gemi isyanları ve korsanlık hareketleri gibi çok çeşitli direniş türlerini de görmekteyiz. Bu direniş hareketlerinin genellikle örgütsüz ve birbiriyle ilgisiz olarak değerlendirilmesi daha geniş bir “hareketin” ya da “devrimci” etkinin parçası olarak düşünölmelerini imkânsızlaştırılmaktadır (Martin, 2008: 22-23). Ancak, farklı direniş ve çatışma örüntülerini ifade eden toplumsal hareketlere yönelik düşünsel çabalar ise hep var olmuştur.

Toplumsal hareketler öncelikle “sosyal hareketler sosyolojisi” adıyla akademik literatürde yerini almaya başlamıştır. Bu alana dair çalışmaların ilk olarak dikkat çekenleri işçi hareketini oluşturmaya çalışan sosyalist düşünürler arasından çıkar. Marksist yaklaşıma göre sosyal hareketlerin tek bir amacı vardır. O da işçi sınıfının burjuvaziye karşı egemenliğinin kurulmasıdır. Dolayısıyla sosyal hareketler sınıfsız ve devletsiz bir toplumun oluşturulması amacını güderler. Diğer bir deyişle sosyal hareketler işçi sınıfının, mevcut sosyal düzeni ortadan kaldırıp devrimi gerçekleştirmesinde bir araç olarak ifade edilir. Bu bağlamda sosyal hareketin temelinde toplumu dönüştürme ve mevcut egemen değerlere alternatif oluşturma isteği bulunmaktadır. Marksist yaklaşım bunu sistem karşıtı olarak adlandırmaktadır (Lelandais, 2009: 63).

Toplumsal hareketler, sınıfsal eylemlerin örgütlü kolektif davranışlarının, olayların tarihsel yöneliminin toplumsal denetimi için sınıfsal rakiplerine karşı mücadeleleridir. Toplumsal hareketler, tarihsel olarak sınıf mücadelesine dayanır. İktidarı elinde bulunduran üretim araçlarına sahip olan sınıfa karşı emeğini satarak yaşayan ve ezilen sınıfların mücadelesine gönderme yapar. Sınıfsal hareketler, sistemi aşarak yeni sömürünün olmadığı eşitlikçi bir dünya yaratma amacına sahiptir. Sınıf mücadelesi iktidarı amaçlayan bir mücadeledir ve devlet aygıtını ele geçirerek dönüştürmeyi dolayısıyla yaratıcı yıkma ve yaratıcı kurmayı hedefler. Dünya yorumlanır ve yeniden kurgulanır, dönüştürmek ve değiştirmek için eylem stratejileri ve taktikleri geliştirilir (Çoban, 2009: 21).

Toplumsal hareketler toplumun yapısında meydana gelen değişiklik, sorun, öncelik, değer, hedef ve keşifler, birey merkezli çıktıktan sonra kolektif bir yapıya bürünerek oluşmaktadır. Kolektif eylemler, toplumsal hareketlerin temelini oluşturur. Ancak, bu eylem şiddet ya da aşırılık içermesinin yanı sıra donanımlı ve güç sahibi yöntemlere karşı sıradan insanların sahip oldukları tek başkaldırı yoludur. Kolektif davranış birçok biçimde ortaya çıkabilir; kısa ya da sürekli ve kalıcı, kurumsallaşmış ya da yıkıcı ve bozucu, monoton ve sıkıcı ya da dramatik nitelikte gerçekleşebilir (Tarrow, 1998: 3). Kolektif hareketlerde etken faktör lideridir ki liderin; harekete yön verme, insanlara ortak bir fikri ve amacı anlatma, daha sonrada ortak problemi tüm yönleri ile çevreye duyurma gibi üstlendikleri çok önemli sorumlulukları söz konusudur.

Toplumsal hareketlerin özelliklerini ve gelişim süreçlerini etkileyen önemli bir unsur, içinde bulunulan çevrenin sosyal, ekonomik ve politik koşullarıdır. Özellikle devlet yapıları, egemen kültürler ve sivil toplum, toplumsal hareketleri etkilerken toplumsal hareketler de devleti, politikaları, sivil toplumu ve kültürleri biçimlendirebilir. Toplumsal hareketler zaman, mekân ya da üyelik bakımından sınırlandırılmış ve önceden belirlenmiş yapılar değildir. Demokratikleşme düzeyi arttıkça toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, ölçek ve alan bakımından gelişim gösterir. Demokratikleşme ve toplumsal hareketler arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu hareketleri değişen örgüt kümeleri, ağlar, topluluklar ve aktivist bireyler oluşturur (Yaylacı, 2012: 46-47).

Toplumsal hareket en temel anlamda, yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu bir çabadır (Giddens, 2000: 540). Barış hareketleri, hayvan koruma hareketleri, çevreci hareketler ve benzeri hareketlerin çıkış noktaları, gelişim aşamaları ve yayılmaları farklılıklar gösterdiği için ortak bir tanımlama yapılması mümkün olmamakla birlikte toplumsal hareketlerin kolektif bir davranış şekli olması ve özgün bir yapıya sahip olmaları saymış olduğumuz hareketleri ortak bir çatı altında toplamamıza neden olmaktadır.

2.1. Toplumsal Hareketlerin Ögeleri

Toplumsal hareketlerin ögeleri kitle, kaynak mobilizasyonu ve örgüttür. Bu ögeler, toplumsal hareketleri etkileyip yönlendirmekte ayrıca hareketin başlama ve sürecin işleyişi esnasında da etkili olmaktadır.

Kitle, milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun, rastgele bir fertler topluluğunu ifade eder. Psikoloji bakımından ise kitle, bazı belli hallerde bir insanlar topluluğu ve onu vücuda getiren ayrı ayrı fertlerin malik oldukları karakterlerin toplamıdır. Bütün bu birleşmiş fertlerin fikirleri ve hisleri tek bir istikamete yönelir, geçici fakat açık hususiyetler gösteren bir kolektif şuur oluşumu söz konusudur. Kolektiflik bu durumda organize bir kitle halini alır. Kitle bir tek varlık durumuna gelir ve kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanununa tabi olur (Le Bon, 2001: 16). Zihniyetlerin tekleşmesi birliklerin oluşumunu sağlamış ve dönüşümlerin hızını artırmıştır.

Kitlelerin hareketleri, kurumsal güçlere karşı gibi görünse de her dönem kurumsal güçlerin karşısında yer almaz; onu güçlendirici ve meşrulaştırıcı olarak da işleyebilirler. Örneğin Schmitt'e göre, devlet, hareket ve halk arasında bir üçlü bağlantı vardır. Bunlar birbirinin karşısında veya alternatifi olarak değil, birbirilerini geliştirici olarak vardır. Schmitt'e göre, Devlet, hareket ve halk ayrıdır ancak bölünmüş değildir; bağlantılıdır fakat birleşmiş değildir. Bu üçlü yapı, halkın birleşmiş gücünü ve siyasi yapısını simgeler. Bu bağlamda hareketin kurucu gücü, parti üzerinden devletin meşruluğunu sağlamaktadır. Böylece hareket yoluyla kurulan yapı, meşruluğunu onu kuran siyasi öznelerden alır (Schmitt, 2001: 22). Başka bir ifade ile kitlelerin karşı çıkış ve tepkisel eylemlerinin yanında, aktif olarak devletle hareket ettiği de gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynak mobilizasyonu (harekete geçirilmesi) her şeyden önce bir kolektif eylem teorisidir. Başka bir deyişle, gerçek kolektif eylemin içine doğru kolektif eylem için bir potansiyel dönüşümden faydalanan dinamiklerin eylem teorisidir. Çünkü zıt kültürlerin ve/veya karşıt politikaların gerçek dünyasında neler olup bittiğini anlamak için vazgeçilmezdir. Kaynak mobilizasyonunda; incelenen toplumsal hareketlerin talepleri nelerdir, kendisini kime ve neye göre tanımlar, taleplerin hedefine ulaşması için hangi taktikleri benimser, hangi siyasi fırsatlardan yararlanır, hangi tür eylemlere başvurur şeklindeki sorularla ilgilenilmektedir. Bundan hareketle toplumsal hareketi, siyasi sistemin dışında bulunan kolektif bir aktörün o sisteme dahil olmak ve yerini korumak amacıyla yürüttüğü enstrümantal ve rasyonel eylemi olarak tanımlamaktadır (Işık, 2011: 15). Bu yaklaşımda ister bireysel ister kolektif olsun, çıkarların yorumlanmasını şekillendiren ve aktörlerin grup kurma ve mobilize olma kapasitelerini etkileyen boyutların mutlaka incelenmesi gerekmektedir (Cohen, 1999: 118).

Örgüt alanı araştırmaları ise örgütsel davranış ve örgüt kuramları olmak üzere iki alanda yoğunlaşmıştır. Toplumsal hareketler alanında örgütsel davranış daha anlamlıdır. Örgütsel davranış, örgüt içindeki bireylerin ve grupların davranışlarına odaklanarak tutumlar, kişilik, motivasyon, iş tatmini, örgüte duyulan bağlılık, karar verme, liderlik vb. konular üzerinde yoğunlaşır (Yaylacı, 2012:

7). Toplumsal hareketler bazında örgüt kavramına yaklaştığımızda önemli olan faktör, örgütsel davranış ve hareketin oluşmasına katkıda bulunan örgütün bünyesinde bulunan bireylerin yeri ve önemidir.

3. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER: TANIM VE KAVRAMSAL ANALİZ

Alain Touraine'in önderliğinde "yeni toplumsal hareketler teorisi" 1960'lı yılların başında Fransa'da ortaya çıkmıştır. Teori özünde şunu savunmaktadır: *"Avrupa toplumları endüstriyel toplumla endüstrileşme sonrası toplum arasında bir geçiş aşamasıdır ve bu aşama içerisinde işçi hareketleri 20. yüzyıl başında sahip olduğu merkezi rolünü toplum içinde yavaş yavaş kaybetmekte, yerini sınıfsal ideolojiler etrafında şekillenmeyen, daha kültürel içerikli toplumsal hareketlere bırakmaktadır"* (Uncu, 2012: 175).

Yeni toplumsal hareketler, işçi hareketlerinin sahip olduğu kitleye ve harekete geçici mitlere sahip değildir. Katılımcıların dağınık ve heterojen yapısı ile merkezi yapısı da yoktur. Toplumsal hareketler ile egemen olan toplumun dönüştürüldüğü fikrine sahip Touraine ve takipçileri, her toplum tipi için tek bir merkezi toplumsal hareket öngörmüş, kolektif bir eylemin toplumsal hareket olarak tanımlanabilmesi için ortaya çıktığı toplumu dönüştürme projesine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Geniş kitlelerce desteklenmesinin, geniş çaplı eylem gerçekleştirmesinin ya da somut bir amacı olsa bile amaç elde edildikten sonra sona eren kısa süreli hareketlerin, toplumsal hareket olarak kabul edilmeyeceği gerçeğine varılmıştır. İşte tam bu nedenle, yeni toplumsal hareketler teorisini oluşturmuş ve nükleer karşıtı gibi ekolojik hareketlerin, gelecekte işçi hareketlerinin yerini alacağını iddia etmiştir (Uncu, 2012: 175). Yeni toplumsal hareketlerin başlangıç noktası olarak Berkley, Berlin ve Paris'teki öğrenci hareketlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Bu aynı zamanda, yeni toplumsal hareketlerin ne denli geniş bir yelpazeye sahip olduğunu ve artık sosyal hareketlerin yerel ve ulusal olmaktan çıkıp uluslararası bir olgu haline geldiğini anlatır.

1970'li yıllarda dünyanın her yerinde yeni tür sistem karşıtı hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1968 öğrenci hareketi ile birlikte insan hakları savunucuları, ırkçılık karşıtları, kadın ve çevre hareketleri, savaş ve nükleer enerji karşıtları, alt kültür ve etnik grup hareketleri gibi alternatif grupların hareketleri, farklı toplumsal taleplerin çeşitli şekillerde gündeme gelmesini sağlıyorlardı. Mevcut siyasal ve sendikal örgütlenmelerin düzene uyum sağladıklarını bu nedenle aralarında hiyerarşik örgütsel yapılar oluşturup bürokratikleştiklerini ileri süren bu hareketlerin her biri, farklı bölgelerde farklı ekonomik, politik ve toplumsal süreçlerin sonucunda ortaya çıkmaktaydılar. Ortak özellikleri iktidarın fethine yönelik stratejinin reddi olan bu hareketlerin, fazlaca ortak yanları yoktu. Dünya görüşü oluşturmaktaki isteksizlikleri ve tek bir soruna odaklanmaları ise önemli bir özellikleriydi. Ayrıca, özgürlük vurgusu ile STK'lar biçiminde örgütlenmişlerdi ve hiyerarşik olmayan yeni örgütsel formlar bulma arayışındaydılar (Kalfa ve Ataay, 2008: 130).

Toplumsal hareketler kavramı, “yeni” sıfatını alacağı 1980’lerdeki yorumları öncesinde önemli bir değişim içerisine girdi. Toplumsal hareketler teorisindeki değişimin temel nedenleri şu başlıklar halinde sıralanabilir (Yıldırım, 2012: 58):

- Ekonomik ve sosyal ilişkilerin dayandığı yapısal değişiklik diğer bir deyişle sınıf olgusunun yeniden ele alınması,
- Liberal demokrasinin meşruiyet krizine bağlı olarak demokratik usul ve pratiklerinin sorgulanması ve buna bağlı olarak siyasal aktör arayışının yeniden gündeme gelmesi,
- Yeni siyasal aktörlerin bakış açıları ve taleplerindeki farklılık ve buna bağlı olarak eylem tarzlarındaki çoğulluk,
- Bu çoğulluğun yeni ortaklaşma alanları yaratarak kurdukları koalisyon ya da birliklerle siyasi kurumları ve işleyişi etkileme derecelerinin güçlenmesi ve böylece toplumsal hareket repertuarının genişlemesi.

Yeni toplumsal hareketler, toplumsal, yönetsel, yerel ya da ulusal alanda çeşitli değişiklere karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu hareketler, sorun olarak gördükleri toplumsal olayları, dramatize edilmiş eylemlerle bezeyerek medya ile daha geniş kitlelerin dikkatine sunmaktadırlar. Dolayısıyla kendi sorunlarını kamuoyuna sunarak onlardan destek talep ederler. Bu şekilde kamuoyu sorunların tanımlanması ve ortak bir düşünce oluşturulması sürecinde, toplumsal gruplar için önemli bir mücadele alanıdır (Işık, 2013: 20). Buradan hareketle yeni toplumsal hareketlerle toplumsal hareketlerin, amaç ve araç olarak birçok konuda ayrıldığını söyleyebiliriz.

Yeni toplumsal hareketlerin örgüt hiyerarşisi, zayıf ve gayri resmi olduğundan bireysel özerklik bu hareketlerde temel bileşendir. Yatay örgütlenme ve buna bağlı olarak da demokratik örgüt şemasına sahiptir. Lider, koordinasyonu sağlayan ve katılımı teşvik eden demokratik tavrı ile kabul edilir ve birey merkezi konumda yer alır. Dolayısıyla katılımcıların toplumun her kesiminden gelen, farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip bireylerden oluşması beklenir. Mücadeleyi güçlü kılan faktörlerin de katılımcıların bileşeninde ve kullandıkları yöntemlerde yer aldığı düşünülebilir. Diğer taraftan zayıf yapılanma, toplumsal hareketlerin ömrünü kısa vadeli yapabilmekte ve hareket hızla çözülebilmektedir (Tatar, 2013: 13-14).

Toplumsal hareketler politik iktidar ve ekonomik yapılarla ya da gelir dağılımı ile ilgiliyken; yeni toplumsal hareketler ise sınıf kavramı etrafında değil başka tür kimlikler etrafında örgütlenmektedir. Başka bir ifade ile yeni toplumsal hareketler, politik iktidarla ya da ekonomik yapılanmayla değil kültürel değişimle ve gündelik hayatın değerlerinin dönüştürülmesiyle ilgilidir. Yeni toplumsal hareketlerin genel olarak tepki gösterdikleri konu, belirli bir sosyal grubun çıkarının ötesinde, ahlakîyat ilkesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

3.1. Yeni Toplumsal Hareketlerin Öğeleri

Yeni toplumsal hareketlerin öğeleri aktör, tema ve hareket biçimleridir. Bu öğeler, yeni toplumsal hareketleri etkileyip, yönlendirmekte aynı zamanda toplumsal hareketlerle yeni toplumsal hareketler arasındaki farklılığı ortaya koymaktadırlar.

Yeni toplumsal hareketlerin *aktörleri* kendilerini sağ-sol, liberal-muhafazakâr gibi belirli siyasal ya da işçi sınıfı, orta sınıf, yoksul-varlıklı, kırsal-kentsel nüfus gibi sosyoekonomik ifadelerle dayandırarak tanımlamazlar. Aktörler kendilerini genelde içinde yer aldıkları hareketin konusu doğrultusunda, toplumsal cinsiyet, yaş mekân vb. değişkenlerle ifade ederler (Offe, 1999: 66). Bu hareketin aktörleri herhangi bir kesime ait değildir. Eğitim düzeyi yüksek, maddi olarak bağımsız, güçlü bir hizmet sektöründe çalışanlar baskın aktörler olarak görünse de kenarda kalmış veya yoksul gruplar, orta sınıf, ev kadınları, lise ve üniversite öğrencileri, emekliler ve işsiz yada marjinal işlerde çalışan gençler de bu hareketin içinde yer alabilmektedir.

Tema, yeni toplumsal hareketleri toplumsal hareketlerden ayıran önemli öğelerden biridir. Siyasi olaylar, iktidar mücadelesi ve ekonomik uğraşların ötesinde kimlik arayışlarına yönelik konulara yoğunlaşan yeni toplumsal hareketler, farklı yaşam standartları ve bunların toplum içinde kabul görme arzusuna odaklanır.

Toplumsal yaşamda yeni olmayan ancak, bu hareketler içerisinde farklı bir öneme sahip değerlerin başlıcaları; âdem-i merkeziyetçilik, kendi kendine yetme gibi örgütsel açılımlar, özerklik, kimlik, etki altına girmeye, kontrole, bağımlılığa, bürokratikleşmeye, düzenlemeye karşı muhalefet etme vb. değerlerdir (Offe, 1999: 64). Kent, kültürel yaşam, cinsel kimlik, etnik, ulusal ve tarihi miras, komşuluk, toprak, beden ve sağlık gibi konular yeni toplumsal hareketler için önemli temalar arasındadır.

Yeni toplumsal hareketlerin *hareket biçimi*, kadro liderliğinde katı bürokratik bir yapıda geleneksel örgütlenmiş kitle oluşumlarının aksine bölünmüş, bir arada ve toplu olmayan ayrıca âdem-i merkeziyetçi olma eğilimi göstermektedir. Hareket biçimine göre genel eğilim, yerel birimlerin önemli bir özerkliği olması yönündedir. Geleneksel siyasi partilere karşıdır. Bunun nedeni ise bu partilerin çıkar temelli, dar yönelimli, bürokratik, merkeziyetçi, yozlaşmış ve anti demokratik olmalarıdır (Çorakçı, 2008: 69). Hükümet dışı olmaya özen göstermektedirler. Bu durum yeni toplumsal hareketlerin siyasi bir oluşumla birlikte hareket etmediğini de göstermektedir. Hükümetten bağımsız bir yapıda olmakla birlikte faaliyet ve söylemleri ile hükümete belli mesajları ulaştırmak isterler. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler, politik kurumlardan bağımsız, her hangi bir yönetim merkezi olmayan ve gerçekleştireceği faaliyetleri kendi kontrol eden bir yapıdır.

4. YENİ TOPLUMSAL HAREKET BİÇİMİ OLARAK ÇEVRECİLİK

1980’li yılların başından itibaren genişleyen sosyal hareketler, bütün toplumların tanıdığı bir olgu haline gelmiştir. Mevcut değerler sistemine karşı bir alternatif düşünce olarak kendini gösteren bu hareketleri, işçi hareketleri gibi diğer hareketlerden ayırmak için birçok ülkede “Yeni Sosyal Hareketler” olarak tanımlanmıştır. Başka bir deyiş ile yeni sosyal hareketler kavramı, yurttaş inisiyatifleri, alternatif hareket, feminist hareket, ekoloji hareketi, anti-nükleer hareket gibi hareketlerin ortak adı olmuştur (Kılıç, 2002: 100). Yeşil hareket, yeni barış hareketi, feminist hareket, insan hakları hareketi ve New Age hareketi gibi yeni toplumsal hareketler; modernliğe bakış, siyasal eylem anlayışı ve eğitim konularında toplumsal hareketlerden oldukça farklıdır.

İlk olarak Amerika ve İngiltere’de ortaya çıkmakla birlikte çok uzun bir geçmişe sahip olan çevreci hareketler, 1970’li yılların başından itibaren çevre sorunlarının küresel ölçekte tartışılmasıyla dünya gündemine gelmeye başlamıştır. Çevreci hareketlerin küresel nitelik kazanmasındaki önemli etkenlerden biri de, küreselleşmeyle birlikte yükselişe geçen kimlik temelli hareketlerdir. Bu bağlamda çevreci hareket bazı yazarlar tarafından “radikal demokrasi” kuramı bazı yazarlar tarafından ise “yeni toplumsal hareketler” kuramı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu görüşleri destekler nitelikte Greenpeace, Earth First gibi çevreci örgütler, sivil toplum kuruluşları olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Çevreci hareketlerin genel olarak nüfus artışı, ekolojik dengenin bozulması, bitki ve hayvan türlerinin yok olması, doğal kaynakların yanlış kullanımı gibi çevre sorunlarına karşı bir tepki olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Çevre hareketleri içinde değerlendirilen gruplar birbirinden oldukça farklı değerlere, taleplere, örgütlenme biçimlerine ve eylem stratejilerine sahiptir. Çevre hareketleri; yaşadıkları yerde baraj yapımına, maden işletmeciliğine, kirlenici tesis kurulmasına karşı mücadele veren gruplardan, nükleer enerjiye ve GDO’lu ürünlere karşı çıkan, iklim değişikliğine karşı etkin önlemler alınmasını ya da doğal alanların korunmasını talep eden gruplara kadar geniş bir yelpazede toplumsal örgütlenme alanını kapsamaktadır. Çevre hareketlerinin talepleri de farklılıklar göstermektedir. Çevre sorunlarına karşı var olan yapı içinde iyileştirmeye gidilmesini isteyen reformcu grupların yanında var olan düzenin çevreci ilkeler doğrultusunda topyekûn değiştirilmesini savunan köktenci gruplarda bulunmaktadır.

Çevre hareketi içindeki gruplar tabana dayalı, yerinden, çoğulcu ve katılımcı yapılar olabildiği gibi hiyerarşik biçimde de örgütlenebilmektedir (Mazlum, 2012: 210). Diğer bir ifade ile çevre hareketi tek ve homojen değildir. Bu nedenle hareketin çeşitliliğini temsil etmesi açısından çevre hareketlerinin kavramsallaştırılması önemlidir.

Çevrecilik, çevre sorunlarından ve kirlilikten yani sonuçlardan hareket eden bir yaklaşımdır. Çevre bilimcilere göre ise asıl konu nedenleridir. Nedenleri ortaya koymanın ilk şartı ise çevreyle ilgili sorunları meydana getiren toplumsal biçimlenmenin incelenmesidir. Çevre bilimi çevrecilikten farklı

olarak çevre sorunlarını tarihsel-fikri arka plandan hareketle değerlendirir ve doğadaki bozulmayı modernlikten ayrı düşünmez. Bu sorunları, belli bir bilime dayalı ve tarihsel dönüşümle ortaya çıkaran toplumun ürünü olarak görmektedir (Görmez, 2003: 28).

Çevreci hareketin gelişiminde iki farklı dönemden söz edebiliriz. 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyılın ortalarına kadar ki dönemde doğa koruma amaçlı ilk toplumsal hareket ve örgütlerin ortaya çıktığı birinci dönem ki bu dönem çevre hareketinin belirleyici özelliği, doğal yaşam alanlarının, yaban yaşamının, başta kuşlar olmak üzere yaban hayvanlarının, yaşlı ormanların korunması amacına dönük olmasıdır. İkinci dönem ise çevresel aktivizm ve örgütlenmeye bugünkü görünümünü kazandıran 1960'larda doğan modern çevre hareketidir. İlk dönemin öncelikli kaygısı olan doğa koruma ve endüstriyel kirlilik bu dönemde de hareketin gündeminde olmakla birlikte artık kitlesel bir özellik taşıyan çevre hareketinin gündemine aldığı yeni sorunlar, bunların sorunsallaştırma biçimi ve temsil ettiği değerler olması nedeni ile ilk dönemden radikal bir biçimde ayrılmaktadır (Mazlum, 2012: 213).

Çevre hareketleri temelde toplumsal ve siyasal değerleri, politikaları, kararları ve uygulamaları hedef alır. Mevcut ve güçlü değer sistemlerini değiştirmek kadar belirli politika, karar ve uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlamak ya da engellemek amacındadır. Bu bağlamda, etkinlikleri bir yandan toplumun algı ve değer yapısına yönelikken diğer yandan siyasal ve ekonomik gücü elinde tutanları hedef alır. Devletin tutumunu ve ekonomik sistemin işleyişini değiştirmeye çalışırlar (Wapner, 2002: 48).

Çevreci hareketler ile ilgili literatürden yola çıkarak bu hareketi üç ayrı gruba ayırmak mümkündür (Ceritli, 2001: 216). Birinci grubu, ekonomik kişiselliğe ve pragmatist materyalist değerlere birçok açıdan karşı çıkan on dokuzuncu yüzyıl liberalizminin mirasçıları olan doğa korumacılar ya da gelenekçiler oluşturmaktadır. İkinci grup, çağdaş endüstriyalizmin bürokratik ve hiyerarşik baskılarından kurtulmak amacıyla kendine yeterli, küçük gruplardan oluşmaktadır. Mevcut krizin, bir teknolojinin diğerinin yerini tutmasıyla çözülebileceği görüşüne inanmamaktadırlar ve geniş çaplı bir toplumsal dönüşümün gerçekleşeceğine inanırlar. Radikal çevreciler, akıldan değil doğal çevre ile daha sıkı etkileşim içerisinde olan kalpten kaynaklanan bir çevrebilimle ilgili bilinçliliğin neticesinde ortaya çıkmışlardır. Üçüncü ve son grup ise hiçbir özel geleneğin mirasçısı olmayan reformistlerdir. Hâkim paradigmaya karşı olmayan reformistler genellikle merkezcidirler. Orta sınıf kaygısı ve çıkarlarına sahip olma eğilimindedirler.

Çevreci hareket, çok geniş bir perspektife sahiptir. Örneğin, Almanya'daki Yeşiller bir taraftan dar çevrecilik konuları için kampanya yürütürken diğer taraftan kadının rolü, savunma ve silahsızlanma, refah devleti ve hatta Almanya'daki Nazi geçmişinin yeniden ele alınması gibi konuları dahi sahiplenmişlerdir. Ekolojik düşüncenin, geleneksel siyasi değerlerden farklı oluşu, insanları bütün yaşayan organizmalara bağlayan karşılıklı ilişkilerle alakalıdır. Bu nedenden dolayı ekolojik

düşünceyi, yerleşik sağ-sol siyasi ayrım içine koymak veya yerleşik doktrin ve felsefeler açısından anlamak zordur. Alman Yeşillerin söylemi gibi “Ne sağ ne sol, yalnızca ileri” (Heywood, 2009: 322).

Batılı ülkelere nazaran Türkiye’de çevreci hareketlerin ortaya çıkışı gecikmelidir. Türkiye’deki çevreci kuruluşlar genellikle dernek ve vakıf adı altında veya yerel sorunlar etrafında örgütlenmiş insan topluluğu şeklindedir. Örgütlenme ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde gerçekleşmiştir. Örgütlerin bir kısmı çevrenin bir unsurunu, bir kısmı daha genel bir korumayı amaçlamış, bazıları sadece belli bir sorunun çözümü için oluşturulmuş, diğer bazıları ise çevreden öte amaçlar benimsemekle birlikte bunların yanında çevreyle de ilgilenmiştir (Turgut, 2009: 25). Türkiye’de çevreci örgütlerin bazı konularda ayrılığa düştüğü bazı konularda ise ortak paydada buluştuklarını ifade etmek gerekir. Çevreci harekete katılanların toplumsal konularının, etkinlik alanlarının, dünya görüşlerinin ve çevreyi algılayış biçimlerinin çevre hareketinin gelişiminde etkin rol aldığı söylemek mümkündür.

5. ÇEVRECİ HAREKET VE GEZİ PARKI OLAYLARI

Toplumsal hareketlerin yeni görünümüne ilişkin sunulan temel bilgiler ışığında çalışmanın bundan sonraki bölümde, 27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve kısa zamanda toplumsal harekete dönüşen İstanbul Taksim’deki Gezi Parkı Olayları; ortaya çıkış süreci, eylemci profili, sosyal medyanın etkisi ve çevreci demokrasi açısından ele alınacaktır.

Gezi Parkı Olayları’nın başlamasının görünen nedeni, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait olan Taksim meydanındaki Gezi Parkında, “Taksim Yayalaştırma Projesi” kapsamında Topçu Kışlası’nın yeniden inşa edilmesidir. Bu amaçla, 27 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı’nda çadırlar kurarak nöbetleşe bir şekilde, şiddet içermeyen pasif protestolar yapılmaya başlanmıştır. Ancak, 29 Mayıs Çarşamba sabahın erken saatlerinde emniyet güçlerinin parktaki insanlara karşı başlatmış olduğu müdahale tüm Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır. Yapılan bu müdahale sonucunda eylemler, Ankara ve İzmir başta olmak üzere Türkiye’nin birçok iline yayılmıştır.

Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi’ne tepki gösteren kısıtlı sayıdaki aktivistin meydana getirdiği, hedefleri, kapsamı ve etkisi itibariyle lokal gösterilerin yaşandığı başlangıç aşamasında, hedeflerini Gezi Parkı’nın zarar görmesini engellemekle sınırlandıran grup, istikrarlı şekilde barışçıl yöntemlerle çabalarını sürdürmüştür. 31 Mayıs gecesine kadarki bu süreç siyaset gündeminde basit bir asayiş sorunu olarak değerlendirilmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 21). Ancak, gerçekleştirilen eylemlerin ve yapılan müdahalelerin zamanla içerik, hedef ve biçimindeki değişiklikleri göz önüne alındığında, olayların ortaya çıkışı ile gelişim aşamalarını ayrı ayrı ele almak gerekliliği doğmaktadır.

Güvenlik güçleri ve göstericiler arasında 29 Mayıs gününden itibaren yaşanan çatışmalar, 31 Mayıs akşamı zirveye çıkmıştır. Bu tarihten itibaren güvenlik güçleri ve hükümet yetkililerinin Gezi Parkı Olayları’na yönelik tutumunda hızlı bir sertleşme yaşandığı söylenebilir. Çevik Kuvvet ekiplerinin biber gazı ve tazyikli su ile yaptığı müdahaleler sonrası göstericilerin de illegal tepkileriyle

yaşanan şiddet olaylarına paralel olarak Ankara ve İzmir gibi büyük kent merkezlerinde ortaya çıkan gösteriler, ilk gösterilerin Gezi Parkı odaklı gündemini daha kapsamlı bir hükümet karşıtı eylem hüviyetine kavuşturmuştur. İktidarın bu olayların ideolojik ve siyasi bir hamle olduğunu ifade etmesi, ana muhalefet partisinin çatışmaları gerekçe göstererek 2 Haziran günü Kadıköy Meydanı'nda yapacağı mitingi iptal etmesi ve partilileri Taksim Meydanı'na çağırması da siyasetin tansiyonunu yükseltmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 22-24). Sosyal medyada çok sayıda takipçisi bulunan ve tanınan kişilerce atılan dayanaksız mesajlar ve ilk dönemde basının konu ile ilgili haber yapmaktan kaçınması gibi unsurların ise eylemlerin büyümesi ve yayılmasında etkili olduğunu unutmamak gerekir.

Oldukça geniş sayılabilecek bir yelpazeye sahip olan eylemci profiline ana hatlarıyla aşağıdaki eğilimlerden oluştuğu söylenebilir (Aktay, 2013: 15-16):

- Ulusalçı sol eğilimliler, beyaz Türkler olarak da nitelendirilebilecek kent elitleri,
- Belirgin bir siyasal eğilimi olmayan, muhalif söylemin etkisinde kalan gençler,
- Devrimci sol parti ve örgüt mensupları ile marjinal kesimler,
- Seküler eğilimli milliyetçiler,
- Alevilerin genelde yukarıda sayılan gruplara yakın kesimleri,
- Kendilerini Müslüman kapitalistler veya devrimci İslamcı şeklinde nitelendiren gruplar,
- Karışık ortamdaki yararlanmak isteyen kriminal (militarist) gruplar,
- Yukarıda sıralanan kesimlere aidiyet hissedenden bazı sanatçılar, akademisyenler ve gazeteciler, iş çevrelerinden bazı isimler,
- Belli ideolojisi olmayan maceraperest veya meraklı kişiler,

Katılımcı profili ile bu grupların orada bulunma ve harekete destek verme amacına baktığımızda ne yazık ki Gezi Parkı Olayı'nı bir doğa ve çevre olayı olarak değerlendirecek grup veya topluluğa rastlanılmamaktadır. .

Gezi parkında kendilerini öncelikli olarak çevreci, feminist, Kemalist, Kürt, Alevi, kapitalizm karşıtı Müslüman, spor kulübü taraftarı, öğrenci, seküler eğilimli milliyetçi olarak tanımlayan farklı kimlikli gruplar bir arada demokratik bir dayanışma sergilemişlerdir. Bu dayanışma kemikleşmiş kimlik tanımlarının kırılmasına ve bu değişik görüşlü grupların protesto süreci içinde birbirlerini tanımlarına olanak vermiştir. Protestolar yine Türk siyasal hayatında ilk olarak Bingöl ve Bayburt hariç bütün illere yayılmıştır (Arat, 2013: 2). Katılımcı profiline bakıldığında dikkat çeken bir diğer konu ise harekete dâhil olan grubun yatay değil de dikey bir görüntü çizmesidir. İlerleyen günlerde takviye güç misali harekete katılım sağlayan ve öncesinde sürekli çatışma halinde bulunan taraftar grupları da protestolara ayrı ivme kazandırmıştır.

Genel anlamda bireyi sadece yöneten/yönetilen ilişkileri bağlamında etkilemeyen, onun hayata bakış açısını da önemli şekilde biçimlendiren medya, bireyin çevresi hakkında bilgilенmesini sağlayarak onun, çevreye ve yaşadığı mekâna daha ilgili bir kişi olmasında önemli rol oynamaktadır. Sağlanan iletişim sayesinde medya, yurttaşların gerek yerel gerekse ulusal konularda duyarlılığını artırmaktadır.

Sosyal medya artık farklı coğrafyalar için toplumsal, siyasal, ekonomik ve elbette sosyolojik tespitlerin de yapılabileceği bir alan olmaya başlamıştır. Farklı sınıfsal konumlara, farklı cinsiyetlere, farklı ulusal aidiyetlere sahip olan kişilerin kendilerini sosyal medyada var etme biçimlerinin değiştiğini gözlemleyebilmek böylelikle mümkün olmuştur (Saraçoğlu, 2014). Küreselleşme ile birlikte daha yaygın konuma gelen sosyal medya paylaşımları, fiziki olarak birbirinden uzakta olan insanların düşüncelerini ve hayata bakış tarzlarını birbirilerine iletmede çok kolaylık sağlamaktadır.

Örgütlenme kolaylığı ile yüz yüze gelmeyen aktivistler arasında sinerji yaratılmasını sağlayan sanal eylemler, sahip olduğu potansiyel sayesinde ulusüstü alanda da toplumsal hareketlerin oluşmasını sağlamaktadır (Bingöl ve Tanrıver, 2011: 136). ABD'nin en çok takip edilen internet haber sitelerinden Huffington Post, yeni toplumsal hareket olarak nitelendirilebileceğimiz ve Taksim Gezi Parkı ile başlayıp bütün Türkiye'ye yayılan olaylarda, sosyal medyanın gücüne vurgu yaparak "9 Saniyede Devrim" başlığıyla vermiştir.

Gezi Parkı Olayları'nın yaşandığı günlere ait yapılmış olan bir istatistiksel çalışma twitter hesabı üzerinden atılmış tweetlerin sayısının azımsanamayacağını göstermektedir. Sayısal veriler şu şekildedir: Türkiye'deki aktif twitter kullanıcı sayısı olayların başladığı tarih olan 29 Mayıs günü 1,8 milyon iken 10 Haziran itibari ile aktif kullanıcı sayısı 10 milyonu bulmuştur. Türkiye'de 10 milyon olan twitter kullanıcı sayısı, görüşlerinin ve düşüncelerinin yeteri kadar medyada yansımadığını görünce; 29 Mayıs-10 Haziran tarihleri arası Türkiye'den atılan toplam 143.795.432 tweet ile kendi düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmış ve gündemi kendi belirlemeye çalışmıştır. Gezi Parkı'na ilk müdahalenin yapıldığı tarih olan 29 Mayıs'ta atılan twitter mesajı adedi 7 milyon iken bu rakam 31 Mayıs gecesi yapılan ikinci şafak operasyonundan sonra 15 milyona ve 1 Haziran itibari ile 18 milyon mesaj âdetine ulaşılmıştır. 31 Mayıs gecesinde sosyal medyada en büyük kitlesel direnişin gösterildiği, sayısal verilere de yansımaktadır (Çetin, 2013: 4-5).

Çevreci demokrasi ise çoğulcu ve temsili demokrasi anlayışına, halkın yönetimdeki rolü açısından, katılımcı demokrasi yönünde yeni boyutlar ekleyen bir kavramdır. Geleneksel kamu yönetimindeki ikili (idare ve muhatap) ilişkiye dayanan yapılanmanın yanına çevre politikalarının ve mevzuatın oluşturulup kararların alınmasında halkı da söz sahibi kılan üçüncü bir ilişki eklenmiştir. Yani yatırım kararlarını artık yatırımcı ile idari birim arasında baş başa, kapalı kapılar ardında ve kişisel menfaatlere ağırlık verilerek alınamayacaktır (Turgut Yılmaz, 2013). Ortaya çıkan bu yeni

durum ise aslında halkın çevresel yönetim sürecine katılmasının, evrensel bir ilke ve hak olarak kabulüdür.

Günümüzde toplumsal talepler çeşitlenmekte, farklı biçimlerde dile getirilmekte ve bu talepleri etkin bir biçimde bir araya getirip çözüm üretemedikleri için siyasal partilerin etkinlikleri azalmaktadır. Toplumsal hareketler ve protestolar bu bağlamda önem kazanmaktadır. Toplumsal talepler maddi çıkarların ötesinde, çevre duyarlılığı veya farklı kimliklerin tanınması gibi hak taleplerini de içerir (Arat, 2013: 1). Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken Gezi Parkı Olayları, Türkiye'deki demokrasi deneyiminin gerek sorunlarına gerekse demokrasiyi sahiplenme biçimlerine ışık tuttuğu için özgün ve önemlidir.

Hükümet, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi adına “umumi hizmetlerde kullanılmak üzere” tapuya tescil edilmiş bir parkı, bu konuda verilmiş olan İdare Mahkemesi kararı ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı'na rağmen yıkacağını tek tarafı olarak bildirmiştir. Nitekim bu kararı yürürlüğe koymak üzere iş makinalarının çalışmaya başlaması Gezi protestolarını tetiklemiştir. Yıkımı engellemek için parka gelen eylemcilere yönelik orantısız güç kullanımı ve polis şiddeti ise protestoların büyümesine neden olmuştur (Arat, 2013: 2). Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri sivil hak ve özgürlüklerin korunması ve bu korumayı mümkün kılacak koşulların yaratılması ise Gezi Parkı Olayları esnasında yaşananlar demokrasi açığımızı bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Demokrasiden bahsederken birçok çevrenin üzerinde durmadığı konu ise insanların demokratik haklarını kullanırken diğer insanların demokratik hak ve özgürlüklerinin de korunması gereğidir. Demokratik eylem adı altında birçok kamu malına, ev, araç ve iş yerine zarar verilmesinin demokratik yapı ile ne kadar bağdaştığı tartışılmalıdır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeni toplumsal hareketlerin amacı, hükümeti devirmek ya da ele geçirmek değildir. Aksine hükmedenlerin politikalarını etkileyerek bu sürece farklılıkları ve geniş yelpazelerdeki ideolojileri ile katkı sağlamaktır. Yeni toplumsal hareketler içerisinde çevreci hareket olarak değerlendirmeye çalıştığımız Gezi Parkı Olaylarının çevreci örgütler tarafından masumane bir protesto ve karşı çıkış olarak gelişmemesi, bu olayları çevreci hareketi içine almak bir tarafa hatta konu dışı bırakan bir hareket haline getirmiştir.

Çalışma, her ne kadar Gezi Parkı Olayları'na çevresel bakış olsa da hareketin ilk solukları hariç çevre duyarlılığı ve çevre hareketi bağlamında veriler elde edilememiştir. 27 Mayıs sabahında Taksim'de çevreyi ve ağaçları koruma düşüncesi etrafında bir araya gelen grubun çıkarmış olduğu kıvılcımla nasıl bir toplumsal hareket meydana getirdiği incelendiğinde, lokal bir gösteri olarak başlayan ancak birkaç gün içerisinde yurt çapında ses getiren Gezi Parkı Olayları, katılımcıların

demokrasi ve baskıya karşı bir olma hareketine dönüşmüş ve başlangıçtaki masum çevre ve doğaya olan hassasiyet yerini karışıklıklara, yıkımlara ve tatsız olaylara bırakmıştır.

Emniyet güçlerinin sert tutumlarından şikâyetçi olan katılımcıların rahatsız olduğu muameleye aynı şekilde karşılık vermesi birçok cadde, sokak, iş yeri ve yaşam alanını adeta savaş alanına çevirmiştir. Olaylar esnasında birçok siyasetçi, yazar, akademisyen ve diğer ünlü kişilerin olaylara dâhil olması, Gezi Parkı Olayları'nı daha popüler bir hale getirmiş ve ülke genelini etkileyen hükümet yanlısı, hükümet karşıtı ve tarafsızlar olmak üzere farklı taraflar ortaya çıkarmıştır.

Aynı karede poz dahi vermesi imkânsız olan bazı karşıt görüş sahiplerinin Gezi Parkı Olayları'nda kol kola yürümesi ve aynı amaç uğruna eylemlerde bulunması elbette ki normal karşılanacak ve kendiliğinden gelişmiş durumlar değildir. Birlikte görmekte zorluk çekeceğimiz grupları aynı protesto ve yürüyüşlerde kol kola görmek, Gezi Parkı Olayları'nın amacının farklı yönde olduğu hakkında bize fikir vermektedir.

27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve Gezi Parkı Olayları diye nitelendirilen süreç, ülke demokrasisi olarak önemli eksikliklere sahip olduğumuzu dolayısıyla çevre demokrasisi adına da daha çok mesafe katetmemiz gerektiğini göstermiştir. Basının ilk günlerde konuyla ilgili haber yapmayı, toplumda önemli sayılan bazı gazeteci ve sanatçıların sosyal medyadaki yanlış yönlendirmeleri, dış güçlerin konuya anlamsız hassasiyet göstermeleri ve eylemcilerin demokrasi ve özgürlükleri bahane ederek ortalığı savaş alanı haline çevirmesi, bu olayların masumane bir çevreci hareket olmadığını somut birer göstergesidir.

Sonuç olarak küçük bir grubun basit bir doğa/çevre olayını bahane ederek İstanbul gibi büyük bir kentsel alanda insanların nefes alabileceği yeşil alanların yok edilmesini protesto etmek amacıyla yola çıkmasından, farklı grupların yeni toplumsal hareketlere özgü olarak hükümeti protesto ve kimlik arayışına dönüşen olayların, ülke demokrasi tarihinde de önemli bir yere sahip olacağı ise yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Aktay, Y. (2013) "Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme Raporu", Stratejik Düşünce Enstitüsü, 15-20.

Arat, Y. (2013) "Gezi Parkı Direnişi: Demokrasi Açığı, Demokrasi Gücü", http://bilimakademisi.org/wpcontent/uploads/2013/08/Gezi-Parki-Direnisi_Demokrasi-Acigi-Demokrasi-Gucu.pdf, (11.10.2015).

Bingöl, Y. ve Tanrıver, N. (2011) "Bilgi Çağında Değişen Sosyal Hareketler: Sanal Eylemler", The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, 6: 131-141.

Bottomore, T. (1987) "Siyaset Sosyolojisi", (Çev.) MUTLU, E., Ankara: Teori Yayınları.

- Ceritli, İ. (2001) “Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2): 213-226.
- Çetin, S. (2013) “Gezide Sosyal Medya İstatistikleri”, <http://insanhaber.com/insan-ozel/gezide-sosyal-medya-istatistikleri-h19098.html>, (10.10.2015).
- Çoban, B. (2009) “Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet”, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Cohen, J. (1999) “Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler”, (Ed.) ÇAYIR, K., Yeni Sosyal Hareketler/Teorik Açılımlar, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çorakçı, E. (2008) “Modern ve Postmodern Kimlikler Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ete, H. ve Taştan, C. (2013) “Kurgu ile Gerçek Arasında Gezi Eylemleri”, Ankara: Seta Yayınları.
- Giddens, A. (2000) “Sosyoloji”, (Çev.) Özel, H. ve Güzel, C., Ankara: Ayraç Yayınları.
- Görmez, K. (2003) “Çevre Sorunları ve Türkiye”, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Heywood, A. (2009) “Siyasi İdeolojiler”, Ankara: Adres Yayınları.
- Işık, G. (2013) “Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler”, Ankara: Nobel Yayınları.
- Işık, G. (2011) “Toplumsal Hareketler”, Ankara: Nobel Yayınları.
- Kalfa, C. ve Ataay, F. (2008) “Küresel Toplumsal Hareketler”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16: 127-149.
- Kılıç, S. (2002) “Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57(2): 93-108.
- Le Bon, G. (2001) “Kitleler Psikolojisi”, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Lelandais, G. E. (2009) “Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya”, (Ed.) ÇOBAN, B., Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Martin, W. G. (2008) “Toplumsal Hareketler 1750-2005 (Dipten Gelen Dalgalar)”, İstanbul: Versus Yayınları.
- Mazlum, S. C. (2012) “Yeni Toplumsal Hareketler”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Offe, C. (1999) “Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması”, (Çev.) Çayır, K., Yeni Sosyal Hareketler, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Saraçoğlu, D. (2014). “Sosyal Medya: Olanaklar, Sınırlar ve Özgürlük”, <http://dergi.bmo.org.tr/sayi-3/sosyal-medya-olanaklar-sinirlar-ve-ozgurluk>, (16.10.2015).
- Schmitt, C. (2001) “State, Movement, People: Triadic Structure of Political Unity”, Plutarch Press, Corvalls.
- Selvin, E. (2014) “Toplumsal Dönüşüm: İlkel İsyanlardan Modern Hareketlere”, Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni, 31: 4-7.
- Tarrow, S. (1998) “Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics”, Cambridge University, New York.
- Tatar, T. (2013) “Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Projeler”, Ortadoğu Analiz Dergisi, 5(57): 10-19.
- Tilly, C. (2004) “Toplumsal Hareketler”, (Çev.) DÜZ, O., İstanbul: Babil Yayınları.
- Turgut, N. (2009) “Çevre Politikası ve Hukuku”, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Turgut Yılmaz, N. (2013) ““Gezi Parkı” Muhalefeti ve Çevreci Demokrasi” Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1372, file:///C:/Users/yavuz/Downloads/Gezi_Parki_05.07.2013%20(1).pdf, (05.02.2016).
- Uncu, B. A. (2012) “Yeni Toplumsal Hareketler”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wapner, P. (2002) “Horizontal Politics: Transnational Environmental Activism and Global Cultural Change”, Global Environmental Politics, 2(2): 37-62.
- Yaylacı, G. F. (2012) “Yeni Toplumsal Hareketler”, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, Yavuz (2012) “Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupasını Kurmak”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.